

Geliş Tarihi: 02.04.2021 Kabul Tarihi: 27.05.2021 Entry Date: 02.04.2021 Accepted: 27.05.2021

Bu makaleyi alıntılanmak için/ To cite: AÇAR Zeliha (2021). "Halk İnanışları ve Geleneklerdeki Örtük Mitoslar: Klasik Şiir Bağlamında", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, s. 88-106.

HALK İNANIŞLARI VE GELENEKLERDEKİ ÖRTÜK MİTOSLAR: KLASİK ŞİİR BAĞLAMINDA*

Covered Mythos in Folk Beliefs and Traditions: In The Context of Classical Poetry

Zeliha AÇAR**

Öz

Mitik ritüeller; ilkel insanın çevresinde olup bitenleri anlamlandırma, musibetlerden korunabilme çabaları neticesinde teşekkül etmiştir. Bu inanışlar, bazen günlük yaşayış içerisinde bir ritüele dönüşmekte bazen de din içerisinde eritilerek onlara kutsiyet atfedilmektedir. Ancak her iki durumda da halk, bu uygulamalardan vazgeçmez, motif değişikliğine uğrasa dahi inanışlar, ortaya çıkış nedenleriyle yaşamaya devam eder. Halk inanışları yahut ritüelleri; tarihin belli bir döneminde bir ihtiyaç neticesinde doğmuş, ihtiyaçların dönüşmesi ya da bilimin gelişmesiyle de ortadan kalkmayıp yeni din ve yaşam biçiminin içerisinde eriyerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Şifahi olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bu inanışlar, sanat eserlerinde de geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Sanatkâr; içerisinde yaşadığı toplumdan soyutlanamadığından, sanat eserinde de -tabii olarak- kültürel potada eritilmiş olduğu malzemeden istifade edecektir. Bu durum gelenek edebiyatı olan klasik edebiyat için de kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada klasik şiir bağlamında halk inanışlarının mitik arka planı incelenerek, klasik şiirdeki örtük Türk mitolojisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Klasik şiirdeki eski Türk mit ve ritlerin tespitiyle klasik şairin, -her ne kadar hazır malzemeyi kullanıyor olduğu düşünülse de- şiirini kendi kültürünün öz ruhuyla da yoğuruyor olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: Şamanistik Kalıntı, Klasik Şiir, Mit, Rit, Ritüel.

Abstract

Mythic rituals were formed as a result of efforts to make sense of what was happening around the primitive man and to be protected from calamities. These beliefs sometimes turn into a ritual in daily life, and sometimes they are dissolved in religion and belief and attributed to them with holiness. However, in both cases, the public does not give up on these practices and continues to live due to the formation in the origin even if the motif changes. Although the origin of the practices is forgotten in the historical process, these practices still exist. The fact that folk beliefs or rituals were born as a result of a need in a certain period of history did not disappear with the transformation of needs or the development of science, but continued to exist by being dissolved in the new

* Bu makale, Gaziantep Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Yönetim Birimi tarafından, Doç. Dr. Fettah KUZU yürütücülüğünde FEF.DT.21.01 proje kodu ile desteklenen "Klasik Türk Şiirinde Zâhirî ve Bâtınî Mitoslar" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, zlhacar63@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0249-6527

religion or way of life. These beliefs, which were passed down from generation to generation, have found a wide spread area in the works of art. The artist cannot be isolated from the society he lives in and cannot prevent the formation of these traces in his work of art. The fact that the artist takes the shape of the container in which it is kneaded like a dough is valid for all literary circles. This situation will also be inevitable for classical literature, which is traditional literature. In this study, by examining the mythic background of folk beliefs in the context of classical poetry, the implicit Turkish mythology in classical poetry will be determined. With the determination of the old Turkish myths and rites in classical poetry, it has been revealed that the classical poet-although it is thought that he uses ready-made materials- is also kneading his poetry with the essence of his own culture.

Keywords: Shamanistic Relic, Classical Poetry, Myth, Rite, Ritual.

Giriş

Halk inanışları; toplumların karanlık çağları olan ilkel dönemlerinde, bilinmeyen bir zaman ve olayın ortaya çıkmasıyla teşekkül etmiş olan inanç türüdür. Bir başka deyişle ilkel insanın, etrafında olup bitenleri yorumlaması neticesinde oluşmuş uygulama yahut inançlar bütünüdür. Tarihi süreç içerisinde uygulamaların kökeni unutulsa da bu uygulamalar yine de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bugün İslâmî cila altında yaşayan bir yığın Şamanistik ritin yaşatılıp bunun kökeninin de pagan bir dine dayandığı nasıl bilinmiyorsa “büyüklerimiz öyle yapardı” kalıp ifadeleri çatısı altında da yaşayan bir yığın uygulama bulunmaktadır. Halkın inanıp da kültürünü o yönde geliştirdiği bu inanmalar, kökende de kültürel öze bağımlıdır. Bu sebeple halk inanışları, bir nevi toplumun kültürel kimliğidir. Kişinin atalarından miras aldığı, kendi kültürel kodlarında taşıyıp aktardığı, uygulama ve inanışların ilk ortaya çıkış sebepleri zamanla silikleşmekte hatta unutulmaktadır. Ancak halk, yine de saygıyla karışık korku duyduğu bu uygulamalardan vazgeçemeyip kutlu olan uygulamaları devam ettirmiş, kutsuz olayların davetçisi olduğuna inandıkları durumlardan da kaçınmıştır. Böylelikle bu inanışlar, halkın yaşamına karışarak bütün davranışları için yol gösterici olmuştur.

Yaşamın her alanına sinen halk inanışları tabii olarak sanat serlerinde de varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Nitekim sanatkâr, sanat eserini ancak sosyal çevresinden edindiği izlenimlerden aldığı ilham ile hayal gücü ve bilgisini bir potada eritip, bağlı bulunduğu edebî ekolün sanat anlayışına göre meydana getirebilmektedir (Sefercioğlu, 2017: 9). Bunların yanında sanatkâr, sanat eserini kendi kültürünün öz ruhuyla da beslemektedir. Bu sebeple sanat eseri, sanatkârın mensubu olduğu milletin kadim dönemlerinden kalma izler de taşımaktadır. Bu durum gelenek edebiyatı olan klasik edebiyat için de geçerli olmuştur.

Burada klasik şiir bağlamında halk inanışlarının mitik arka planı incelenerek; klasik şiirin, halk inanışlarıyla mahalli/milli unsurlardan da istifade etmiş olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece klasik şairin, aralarında din müşterekliği bulunan Arap ve Fars

edebiyatından -başlangıçta- etkilenerak oluşturduğu edebî ekolün müşterek malzemesini kullanmanın yanı sıra; kendi kültürel kodlarında taşıdığı mitik motifleri de inaniş/uygulamalarda kullanıyor olduğu beyitler ışığında değerlendirilecektir. Çalışmada tam bir çerçeve çizilememekle birlikte, mitik inanişı birebir ihtiva eden beyitlerin seçilmesi çalışma alanında belirleyici olmuştur.

Klasik Şiire Malzeme Olmuş Bazı Halk İnanışları ve Mitik Kökenleri

Eski Türkler, etrafında olup bitenlere mana yüklemeye çalışırken dikkatlerini çoğunlukla Gök Tengri ile bağlantılı olabileceğini düşündükleri kozmik unsur yahut hadiselere vermişlerdir. Ay ve Güneş tutulmaları, yıldız kaymaları, şimşek çakması, yağmur/kar/dolu yağması gibi hadiselerin vuku bulma zaman ve nedenlerine mana yüklemenin yanı sıra o esnada yapılması gereken çeşitli ritüeller de geliştirmişlerdir.

Şamanistlerin inanişlarına göre Güneş ve Ay, sürekli kötü ruhlar ile mücadele halindedir. Kötü ruhlar, galip gelip onları karanlık dünyalarına çekince de Ay'da ve Güneş'te tutulmalar meydana gelmektedir. Bütün Türk lehçelerinde tutulmak olayının küsûf ve husûf şeklinde ifade edilmesi de bu eski inaniştan ileri gelmektedir. Şamanistler; tutulmalar esnasında davul ve teneke çalıp bağırıp çağırarak gürültü yapar, böylece Güneş ve Ay'ı kapmış olduklarını düşündükleri kötü ruhları korkutup kaçıracaklarına inanmaktadır (İnan, 2006: 29).

Çıkma yârum geceler ağyâr ta'nından sakın

Sen meh-i evc-i melâhatsen bu noxsândır sana (Fuzûlî, 2014: 186)

“Yârim geceleri gayrılarının ayıplamasından sakınıp da çıkma, sen güzellik Ay'ının doruk noktasısın bu senin için eksiklidir.

Buradaki “yârum” sözcüğü, hem sevgili hem de bir şeyin yarısı manasına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Sevgilisini güzellik burcunun Ay'ına teşbih eden Fuzûlî, Ay tutulması yahut Ay'ın yarısının karanlıkta kalıp yarım doğması durumunda -nasıl ki- insanlar teneke çalarak gürültü yapıyorsa; Ay gibi olan sevgilisi gece çıkacak olursa onun da ayıplanacağını söylemektedir. Osmanlı toplum yapısında kadınların gece dışarı çıkması hoş karşılanmadığından böylesine güzel birinin gece dolaşması da onun için noksan bir durum olacaktır.

Çalaram âh ile tâsın felegün olur ise

Meh husûfî gibi ruhsâruna zülfün ha'il (Necâtî, 1963: 59)

Eğer saçların yüzüne –düşüp de- Ay tutulması gibi engel olursa ben de ah ile feleğin tasını çalarım.

Sevgilinin çehresi Ay'a, saçları Ay'ı kapatan astroide, felek de yuvarlak olduğu ve sürekli devrettiği düşüncesiyle tasa teşbih edilmiştir. Felek aynı zamanda kötülüklerin de müsebbibi olduğundan, sevgilinin Ay gibi parlak çehresini gizleyip de âşığın feryat ve figan etmesinde dahli vardır. Tutulma esnasında silah sıkıp, tencere tava dövülüp gürültü yapılarak Ay'ı yutmuş olduğu düşünülen ejder yahut kara iyenin korkutulup kaçırılacağına inanılmaktadır. Felek, âşığa ah ettirdikçe bu ah dumanı yükselip felekleri aşmaktadır. Ah dumanının yükselmesi feleğin tasının çalınması şeklinde tasavvur edilmiş, böylece tutulma sırasında Ay'ı gizleyip de âşığın inlemesine sebep olan feleğin tası çalınmıştır. Şair, sevgilisine Ay tutulması sırasında Ay'ın kaybolması gibi şayet saçın yüzünü örtüp de gizleyecek olursa ah edip feleğin tasını çalarım demekle tutulma anında tenেকে, tas gibi gürültü yapan nesnelere dövülmesine telmihte bulunmaktadır.

İslâmî dönemde de kûsûf ve husûf zamanlarında çeşitli dinî ritüeller yapılmaya devam etmiştir. Eskiler bu tutulmaların Allah'ın gazabı olduğuna inanıyor, bu sebeple de camilerde ezanlar okunup, tutulma geçinceye kadar ibadet ediliyordu. Tutulmalarla ilgili bir diğer inanış, tutulmuş olan Güneş'e çıplak gözle bakılmanın bakan kişiye uğursuzluk getireceği hususudur (Onay, 2016: 191).

Gelince hattı o şuhun aceb mi âh etsem

Küsufa girdiği dem âfitâb ezân okunur (Onay, 2016: 191)

O şuhun ayva tüyleri gelince ah etmem acayip kaçır mı? Zira güneş tutulunca ezan okunur.

Eski Türklerin tutulmalarda gürültü yapıp Ay'ı yahut Güneş'i kapan yaratığı kovmaya çalışması, İslâmî dönemde mistik bir hal alarak ezan okuyarak kötülüklerin kovulmasına dönüşmüştür. Nâbî işveli sevgilinin yüzünü Güneş'e, o yüzü örten ayva tüylerini gök cisimlerine, kendi ahını da ezana teşbih etmektedir. Sevgilinin ayva tüylerinin Güneş olan yüzü her örttüğünde ezan okur gibi ah ediliyor olmasıyla Güneş tutulmaları sırasında ezan okunmasına gönderme yapmaktadır.

Hat gelince ârız-ı dildâre hiç etmem nigâh

Mihre hengâm-ı kûsûfda nazar meş'ûmdur (Onay, 2016: 191)

Yârin yanağına tüyleri gelince hiç bakmam zira tutulma zamanında Güneş'e bakmak uğursuzluk getirir.

Sevgilinin yanağı Güneş'e, yanağı üzerindeki ayva tüyleri de Güneş'i kapatan gök cisimlerine teşbih edilmiştir. Eşref Paşa, güneş gibi parlak yüzde kara tüyler çıktığında dönüp bakamayacağını zira tutulmuş olan Güneş'e bakmanın uğursuzluk getireceğini söylemekle, tutulma esnasında bakmanın kutsuz sayıldığı inanışına gönderme yapmaktadır.

Bugün de hâlâ tutulmaların dünya üzerinde olumsuz etkiler yaratıp türlü uğursuzluklara yol açacağına inanılmaktadır. Yayıgın inanişâ göre bu uğursuzlukların başında Ay yahut Güneş tutulmalarından sonra meydana gelmesi beklenen zelzeleler gelmektedir (Şentürk, 2016: 431).

Husuf irdi o mâha şöhretinde zelzele oldı

Ne hikmetdür bu yine cân gibi bir padişâ düşmez (Gelibolulu Mustafa Âli, 2018: 763)

Şöhretinden o Ay tutuldu ve deprem oldu, bu ne hikmettir can gibi bir padişah düşmez.

Şair, o Ay gibi sevgiliye husûf erişince şöhretinden deprem oldu demekle, tutulma sonrasında zelzele olduğu yönündeki inanişâ telmih yapmaktadır.

Tanrı'nın gazabı olarak tasavvur edilen şimşekle ilgili de çokça inaniş teşekkül etmiştir. Ferheng-i Şu'ûrî'ye göre bulutlardan sorumlu Ra'd adında bir melek vardır. Bu melek Allah'ın emriyle bulutları yürütmekte, bu yürütme esnasında da gök gürültüsü yani ra'd oluşmaktadır. Nusayrîler göre, bu çıkan ses Hz. Ali'nin sesidir zira onlar Hz. Ali'nin bulutların arasında yaşadığına inanmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te Allah'ın sesi ra'd sesine benzetildiğinden, 13. Sure Ra'd adını taşımaktadır. Hint mitolojisinde Tanrı İndra'nın içerisinde ra'd olan bir gürzü vardır, bu gürzüyle karanlıklar devini yenilgiye uğratar (Yıldırım, 2008: 573). Eski Türk inanişlarında da tabiat olaylarının Tanrı'nın isteklerine bağlı olduğu inanişâ hâkimdir. Nitekim Divan-ı Lügati't-Türk'de geçen "*Tengri yaşın yaşnattı*" (Tanrı şimşek çaktırdı) sözü bu durumla ilişkilidir (Ögel, 2010: 279). Bazı anekdotlarda büyük bir fırtınanın eşlik ettiği gök gürlemeleri tanrının bir gazabı olarak geçmektedir. Yıldırım düştüğünde Uygurlar oklarını gökyüzüne doğru çevirir. Volga Bulgarları da yıldırım düşen yerin tanrının gazabına uğradığına inandıklarından, yıldırım düşen evi ve içerisinde insan dâhil bulunan her şeyi terk ederler (Roux, 2015: 73). Anadolu coğrafyasında şimşek çakması ile ilgili inanişlar, Türklerin eski dinlerine dayanmaktadır. Eski inanişları hâlâ yaşatan Heterodoks Tahtacılar'da da şimşek çakması ve gök gürlemesinin Tanrısız kızgınlık sonucu olduğuna inanılmakta ve bununla ilgili ritüeller yapılmaktadır. Antalya yöresindeki Yörükler'e göre ise gök gürlemesinin sebebi öbür dünyada Meleklerin, Cehennem bekçilerinin ve Zebanilerin kavgaları sonucu çarpışan sopaların çıkardığı seslerdir (Boratav,

2016: 72). Buna benzer bir inanış da geceleri kayan yıldızlarla ilgilidir. İnanışa göre kayan yıldız o anda ölen birisine aittir, kişi öldüğü için yıldız kaymıştır. Diğer bir inanışa göre ise kayan yıldızlar, meleklerin şeytana attıkları ateşli oklardır¹ (Onay, 2016: 395).

Gaminla âhımı görüp de rakîb raks eyler

Karanu gecede şeytân şihâb ile oynar (Necâtî, 1963: 246)

(Nasıl ki) karanlık gecede şeytan kayan yıldızla, kıvılcımla oynuyorsa, rakip de senin kederinden ahımı görüp raks eder.

Âşığın, sevgilinin aşkından ettiği ahları gören rakibin keyiflenip dans etmesi, şeytanın karanlık gecede kıvılcımlarla oynamasına teşbih edilmiştir. Şair nasıl ki şeytan, melekleri kızdırınca melekler ateşli oklar atıyorsa rakip de âşığı kızdıracak olursa âşığın ateşten ah oklarının hedefi oluyor demekle; kayan yıldızların şeytanı hedef alan melek okları olduğu yönündeki inanışa telmih yapmaktadır.

Söz atar hışmı ile kûyundan rakîbe ol perî

Yâ melek İblîse gökden âteş-i sûzân atar (Şeyhülislâm Yahya: 81)

O peri yüzlü sevgili, mahallesindeki rakibe öylesine şiddetli bir söz atar, sanırsın ki melek şeytana yakıcı bir ateş atar.

Peri yüzlü sevgili meleğe, arabozucu rakip de şeytana teşbih edilmiştir. Bu bağlamıyla sevgilinin rakibe attığı laflar da meleklerin şeytana attığı ateşli oklar olarak tasavvur edilmiştir. Sevgilinin, mahallesine girmek isteyen rakibe ok gibi sözler sarf ederek onu uzak tutması; şeytanın göğe yükselmek diledikçe meleklerin oklarıyla savuşturulmasıyla açıklanmaktadır. Böylece şimşeklerin melekler tarafından şeytana atılan oklar olduğu yönündeki inanışa telmih yapılmaktadır.

Eski Türklerin Gök-Tengri inanışlarına göre Tanrı, gökyüzünde şeytan olan Erlik de yerin altında yaşamaktadır. Halk inanışlarında hâlâ Şamanistik dönemden kalma düşünceyle tanrı ve tanrısal olanın gökte olduğuna² dair inanışlar vardır. Bu sebeple dua edileceği zaman istemsiz de olsa göğe bakılır, eller göğe doğru açılır.³

¹ Gel girme âhum ile sipih-rün arasına
Od ile penbenün oyunu yokdur ey sehâb (Emrî: 29)

Çarha âhum sille urdı gözlerinden çıkdı od
Gice encüm arasında sanman atıldı şihâb (Emrî: 35)

² Gökde vassâf u senâ-güsteri enbüh-ı melek
Yerde meddâh u du‘â-gûyu gürûh-ı âdem (Osman Nevres, 2020: 107)

Du‘âya başla hemân sıdk ile elün kaldur

Du‘âni belki karîn-i icâbet ide Hudâ (Süheylî, 2017: 77)

Sadakat ile elini kaldır, duaya başla hemen (böylece) Allah belki duanı kabul eder.

Sadakatle ellerin göğe açılıp dua edilmesi durumunda Allah’ın duayı kabul edebileceğiyle, Allah’ın gökte olduğu yönündeki tasavvura gönderme yapılmaktadır.

İslâmiyet’te “*ben semavata ve zemine sığmadım ama bir müminin kalbine sığdım*” hadisinden yola çıkarak Allah’ın gönle tecelli ettiğine inanılmaktadır. İslâmî dönemde yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyelerinde eski inanışa karşı yeni inanış;

Yücelerden yücesin

Kimse bilmez niçesin

Görklü Tengri

Niçe cahiller seni gökte arar yirde ister

Sen hod müminler könlüdesin (Ergin, 2008: 180)

sözleriyle ortaya konmaktadır.

Halk inanışlarında geniş bir yere sahip bir diğer olgu, kurban ritidir. Meyve vermeyen ağaca, yağmur yağdırmak için “yada” taşına kurban sunulması Türk mitolojisinde yaygın görülen ritüellerdendir. Yahudi kültüründe de görülen bu gelenek, kesilen kurbanın kanının adak sahibinin alınına sürülmesi şeklinde bugün hâlâ devam etmektedir (Şentürk, 2016: 277).

Kemân ebrûsına kurbân olan âşıkların kanın

Süreydi alınına bârî yavuz gözden yavuz dilden (Ahmet Paşa, 1992: 230)

Keman gibi kaşına kurban olan âşıkların kanını kötü göz ve kötü dilden sakınmak için bari alınına sürseydi.

Klasik şiirde âşık, hiç düşünmeden sevgili uğruna kurban olmaya hazırdır. Dahası bir avcı olan sevgili, âşıklar istemese de onların kanlarını akıtacaktır. Kurban, aynı zamanda okçulukta yay kabı, yayın mahfazası manasına gelmektedir. Beyitte âşıkların sevgilinin keman kaşına kurban olduğu söylenmekle sevgilinin, bu âşıkları yayıyla avladığına işaret edilmektedir.

³ El açup cân ü dilden rûz ü şeb dâ’im du‘âmuz bu
Bize eksiklüğün göstermesün Hakk iy Hilâl-ebri (Süheylî, 2017: 299)

Sevgilinin, yay gibi kaşlarına kurban olan bu âşıkların kanlarının da alınına sürülmesi istenmektedir. Alına kan sürülme genel olarak ya bir adak ya da bir başarı veyahut kazanım sonucu, o iş için kesilen kurbanın dökülen kanının adak sahibinin alınına sürülmesi şeklinde olur. Böylece bu kişinin muvaffak olmuş olduğu şey için nazara gelmeyeceğine inanılır. Şair de hazır sevgilisinin bu kadar kurbanı varken kendisini rakibin kem gözünden korumak için bu kurban kanlarını alınına sürmesini dileyerek bu hususa gönderme yapmaktadır.

Eski Türklerde hayvan saçı etmek şeklinde görülen kansız kurban törenleri de bulunmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, “ıdık” yani koruyucu ruhlara kurban olarak hayvan salınma töreninin bugün bile Şamanist Türklerin en mühim dinî törenlerinden birisi olduğunu söylemektedir. Kaşgarî’nin bu durumla ilgili izahlarından anlaşılıyor ki 11. yüzyılda Müslüman Türklerde de bu gelenek devam etmektedir. Kaşgarlı bu durumu İslâm’da hayvanın, sahibi için kurban edilmesi olarak açıklamaktadır (İnan, 2002: 702). Şamanizmde “ıdık” törenine benzer bir tören de hastaları iyileştirmek üzere yapılmaktadır. Burada da tıpkı adak hayvanı gibi canlı hayvanlar azat edilmektedir. Ancak buradaki fark salınan hayvanın ruhlara değil de bizzat salan kişiye kurban edilmesidir. “Göçürme” ve “çevirme” olarak adlandırılan kurban töreninde Şamanın, büyüsel marifetiyle bir hayvanı hastanın etrafında dolaştırıp hastaya musallat olan ruhu da bu hayvana nakledeceğine inanılmaktadır. Bu tören Moğolca “dzulik gargayu” olarak adlandırılmaktadır. Moğollar, 16. yüzyıldan beri resmen Buda dinini kabul etmiş oldukları halde bu Şamanistik ritüeli olduğu gibi muhafaza etmişlerdir. Ritüelin hayvan göçürmeye dönüşmeden önceki halinde, ölüm ve hastalığı defetmek amacıyla hastanın etrafında akrabadan biri döner ve kendini kurban edermiş. Fakat son zamanlarda böyle fedailer bulunmadığı için ritüel insan suretindeki bir putun hastanın başından çevrilip suya atılmasına dönüşmüştür. 16. yüzyılda Müslüman Çağataylar arasında bu geleneğin yaşıyor olduğu Babürnâme’deki bir hikâyeden anlaşılmaktadır. Anlatıya göre; Zaireddin Babür’ün çok sevdiği oğlu Hümâyûn hastalanır, Babür Şah da oğlunu kurtarabilmek amacıyla Hümâyûn’un etrafında dolaşır. Bunun üzerine Hümâyûn iyileşir ancak Babür Şah üç gün sonra ölür. Abdulkadir İnan, Kazaklarda bu ritüele “aynalma” dendiğini ve hastanın etrafında bir hayvanı dolaştırıp kurban ettiklerini bizzat görmüş olduğunu söylemektedir. 15. yüzyılda Anadolu Oğuzlarında bu geleneğin İslâmî örtü altında yaşayan hali Dede Korkut Hikâyelerinde görülmektedir. Hikâyelerde bu durum Salur Kazan’ının, oğlu Uruz’u tutsaklıktan kurtardıktan sonra “*kırk evli kul (köle) ile kırk cariye oğlu başına çevirdi azat eyledi*” şeklinde geçmektedir. Baştan çevirip sadaka vermek geleneği, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde nazar değmesi sonucu hastalanan birinin başından tuz çevirerek ateşe atma ritü

şeklinde de yaşamaya devam etmektedir (2002: 711). Eski Türkçede “buyan evirme” olarak da adlandırılan baştan çevirme geleneği, bugün hâlâ baştan çevirerek başın gözün sadakası olmak üzere bir şey vermek şeklinde yaşatılmaktadır. Bu ritüelin menşei; eski Türk ve Moğollar arasında başına hastalık gelen bir kimsenin yükünü üzerine alması için bir şahsın kurban olarak seçilmesi,⁴ seçilen şahsın hastanın etrafında dönerek hastalığı üzerine çekmesi inancına dayanmaktadır. Hastalığı ya da fenalığı üzerine çekmek için etrafta çevrilen insan, çekmiş olduğu derdi de çekip götürmesi maksadıyla azat edilir, şayet gitmek istemezse de zorla yollarırdı. Bu durum zamanla yumuşatılmış insan kurban etmek, yerini başta çevrilen kuşlara bırakmıştır. Yine kuşlar da derdi götürmesi maksadıyla salınmaktadır. Bu durum o kadar yaygınlaşmış ki başta çevrilmek üzere kuşlar satılır olmuştur. Yabancı seyyahlar, Türklerin yaşadığı bölgelerde çarşı pazar köşelerinde başları üzerinde çevirip azat edilmek üzere ücreti mukabilinde kuşların satıldığını, böylece felaketlerin defedileceğine inanıldığı kaydetmektedir⁵ (Şentürk, 2017: 113).

Ger sanevber hizmet-i kaddünde kıldıysa hilâf

Serv kaddünçün çevir başundan âzâd eylegil (Avnî: 19)

Sanavber, boyuna hizmette karşı geldiyse de servi boyun için başından çevirip azat et.

Sanavber de servi gibi yüksekliği bakımından klasik şairlerce sevgilinin boyunun teşbih edildiği bir ağaçtır. İnanişâ göre objeyi –kuş, ağaç vb.- başından çeviren kişinin musibetleri, başında çevirip de azat ettiği kuş/ağaca geçecek böylece fenalıklar da defedilecektir. Bu haliyle de başından çevrilip de salınan şey, kurban edilmiş olacaktır. Şair; çam fıstığı ağacının hizmette sevgilinin boyuna karşı geldiğini, sevgilinin bu ağacı servi boyunun hatırına başından çevirip azat etmesini istemektedir. Bununla da başından çevirerek başı için azat etme şeklinde yapılan kurban ritüeline telmihte bulunmaktadır.

Hevâdan kâkülündür deprenen yâr işte-i cândur

Ki her dem çizginüp başına ister ola kurbânun (Fuzûlî, 2014: 291)

Senin başının etrafında aşktan dönüp duran ya kâkülün yahut da kurbanın olmak isteyen can ipidir.

⁴ Kâkülün tek başına çizginmek ister hâtırum

Ey men ü yüz men kimi ser-geşte kurbânun senün (Fuzûlî, 2014: 293)

⁵ Dâm-ı belâda dil bigi ‘AYNÎ giriftâr oldı dost

Cân murgını başa çevür vaktidür âzâd eylegil (Karamanlı Aynî, 2020: 465)

Zâg-i abrûsın çevürmiş başa âzâd eylemiş

‘Arızı üstinde ol şuhun iki laçine bak (Hayâlî, 1945: 232)

Sevgilinin saçı ile âşığın ömür ipi arasındaki bağ da klasik şiirde sıklıkla kullanılan bir motiftir. Sevgilinin alınına dökülen kâkülünün rüzgârın etkisiyle havalanıp durması, başından çevrilip kurban edilen can ipi olarak tasavvur edilmiştir. Âşığın canı, sevgilinin saçına bağlıdır. Bu bağlamıyla sevgilinin başından çevirip azat edeceği kişi, âşıktan başkası olmayacaktır. Âşık da zaten sevgiliden gelen her musibete razıdır.

Dâm-ı zülfünde olan murg-i dili yâd eyle

Hayra gir anı çevür başuna âzâd eyle (Tacizâde Câfer Çelebi, 2018: 466)

Saçının tuzağına yakalanmış olan gönül kuşunu hatırla, onu başının etrafından çevirip serbest bırakarak hayra gir.

Şair, sevgilisinin saçlarını at kılından yapılmış olan tuzaklara, gönlünü de bu tuzaklara yakalanmış olan kuşa teşbih etmiştir. Sevgilinin, hayrına bu gönül kuşunu başından çevirerek azat etmesini dilemekle “başından çevirip kurban etme” ananesine telmihte bulunmaktadır. Yine halk arasındaki yaygın inanişâ göre al karıları, at yelelerini örüp bu örgüden kör düğüm yapmaktadır. Saçlarını at kılından yapılmış tuzaklara çeviren sevgiliyle de cadıların örüntüsü olan al karılarına telmih yapılmaktadır.

Kansız kurbanların bir diğeri de ölü ruhlarına saçı saçmak şeklinde olmaktadır. Şamanistik eski Türk inanişında ölen ruha saçı saçılarak geri dönmesinin engelleneceğine inanılıyordu. Ölü, defnedildikten sonra mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır, bu ateşe ölü'nün aşî için kesilmiş olan hayvanların kemikleri ve yemekler atılarak rakı/kımız serpilirdi. İnanışâ göre ateş tanrısına sunulan bu yiyecek ve içecekler ölüye ulaşacak, böylece ölen kişi gittiği yerde mutlu olacağından geri dönüp onları rahatsız etmeyecektir. Hakanlara ve tanrılara da minnetlerini ifade etmek maksadıyla saçlar sunulurdu (İnan, 2016: 186). Sümerlerde de yeraltındaki ölülerinin ruhuna saçı saçma geleneği bulunmaktadır. Ruhlarına yiyecek ve kurban sunulmazsa, ölülerin yeryüzüne çıkarak onları rahatsız edeceğine inanılıyordu. Ölenlerin arkasından çok fazla ağlayıp sızlanmak da ölüyü rahatsız edecek, böylece rahatsız olan ölüler yine yeryüzüne çıkabilecektir. İslâmî dönemde bu inanişın izleri devam etmiştir. Ancak yapılan ritüellerin maksadında değışim ve dönüşümler olmuştur. İslâmî kültürde ölüler için yapılan dualar, kesilen kurbanlar ve çok ağlayıp sızlanmanın iyi olmadığı düşüncesi ölü'nün geri geleceğinden duyulan korkudan değıl, ölenin hayır ve sevap kazanması maksadıyla yapılmaktadır (Çığ, 2018: 30).

Cür`a gibi `âkibet hâk-i fenâdur menzilün

Totalum kim saltanat cāmını çekdün Cem gibi (Şeyhülislâm Yahya: 448)

Totalım Cem gibi saltanat kadehini sürdün, senin de yerin en sonunda şarabın altındaki tortu gibi fani toprak olacaktır.

Şair, Cem gibi saltanat kadehi sürmüş demekle hem Cem'in şarabı bulduğuna hem de döneminin zevk ve safa devri olduğuna telmih yaparak; öylesine bir devrin bile bittiğini, nasıl ki Cem, ölüp toprağın altına girdiyse kişinin yerinin de Cem için toprağa saçı edilen şarap tortusu gibi fani toprak olacağını söylemektedir. İster şarabı bulduğu için Cem'e minnetlerini bildirmek maksadıyla ister de onu orada mutlu ederek geri dönmesini önlemek maksadıyla olsun, kadehin altındaki şarap tortusunun toprağa atılması geleneği⁶ klasik şairlerce yaşatılmaktadır. Burada dikkate değer olan ölen kişinin hâlâ buradakilerden bir şey bekliyor olduğu ve buradakilerin de onu memnun etmek için çeşitli ritüeller geliştirdiği hususudur.

Şâpâs cām-ı lâ'lüne ey bî-vefâ ki anun

Bir cür'ası hezâr gedâyi Cem eyledi (Necâtî, 1963: 530)

Ey vefasız, la'le benzeyen kadehin mutlu yaradılışlıdır ki onun her bir tortusu bin dilenciye Cem eder.

Sevgilinin la'l gibi kırmızı dudağı, mutluluk verici bir kadehe teşbih edilmiştir. Bu mutluluk verici kadehin dibindeki her bir tortunun bin tane dilenciye Cem edeceği söylenerek, kadeh diplerindeki curanın -şarabı bulmuş olması yönüyle- Cem'in hakkı olduğu inanişına gönderme yapılmaktadır.

Eski Türk geleneklerinde hükümdarlar, halk arasındaki iktisadî eşitliği sağlamak maksadıyla sofralarını,⁷ yine aynı maksatla ordu komutanları da evlerini yağmalatıyordu. Bunun en güzel örneğine Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonuncusu olan *İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldüğü Boy*'da rastlanmaktadır. Hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere Bayındır Han'ın beylerbeyi olan Kazan Beg her yıl evini yağmalatmakta, bu yağmalama hadisesi sosyal-iktisadî siyaseti terkip etmektedir. Zaten felaket de sosyal düzenin bozulması sonucu gelmiştir. Kazan Beg, Taş Oğuz beylerine haber vermemiş, bu sebeple de iç çatışma çıkmıştır. Kaşgarlı Mahmud da hükümdarın bayram ve toylarda otuz arşın yükseklikte minare gibi sofraya kurup, yemek bittikten sonra sofrasını yağmalattığını kaydetmektedir. Daha sonraki

⁶ Çekerüm neyse yazılmışda bozılmış yokdur
Hatı sevdâsı başumun kara yazusu imiş (Emrî: 125)

⁷ Degül ancak ocaklı mazhar-ı envâr-ı ihsânı
Toyurdu 'âlem-i halkı 'atâsı hân-ı yağmâdur (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî, 2017: 208)

dönemlerde Müslüman Türk hükümdarları da Oğuz töresini yaşatmıştır. Osmanlı döneminde bu arkaik gelenek, hükümdarların iktisadî olarak yardımcı olmak maksadıyla cuma günleri bütün ahaliye aş vermesine dönüşerek devam etmiştir (Bayat, 2016: 74). Bunun yanı sıra Ramazan gibi kutsal aylarda da ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları karşılanıp, yemekler dağıtılarak iktisadî eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu gelenek bugün bir nebze de olsa iftar çadırlarında yaşatılmaktadır.

Eyleyüp 'âleme na'mâ-yı 'atâyı yagmâ

Ey velî-ni'met-i ser-halka-ı hân-ı devlet (Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî, 2017: 102)

Ey devlet sofrasında baş halkanın sahibi, âleme nimetleri cömertçe yağmalat.

Şair; devlet sofrasında başköşeye oturmuş olan han sofrasının velinimetine, âleme nimetleri yağmalat demektedir. Bununla da hanların sofrasını yağmalatması ritüeline gönderme yapmaktadır.

Dil-rubâ mülk-i dili vaslı günü yagmalar

İtdürür 'ıydda şehler nitekim yağmalar (Edirneli Nazmî, 2018: 1229)

Gönül alan, gönül mülkünü kavuşma günü yağmalar. Nitekim şahlar da bayramda yağma ettirir.

Şair, nasıl ki şahlar bayram günleri kendilerini yağmalatıyorsa,⁸ gönül çalan sevgili de vuslat günü gönül mülkünü yağmalıyor demekle, hanların yılın belli dönemlerinde ev yahut sofralarını yağmalattığına gönderme yapmaktadır.

Halk arasındaki bir diğer yaygın inanişe göre; cinler ya da masal motifi haliyle peri şahının oğlu, bir güzel kız görüp de beğendiğinde onunla evlenirmiş. Cinler ile ilgili inanışlar İslâm öncesi Arap mitolojisinde çokça yer almaktadır. Cahiliye Arapları; cinlerin kabile ve gruplar hâlinde yaşadıklarına, birbiriyle savaştıklarına, fırtına gibi bazı doğal olayların cinlerin işi olduğuna, insanlarla evlenen cinlerin olduğuna inanıyorlardı (Usta, 2019: 149). Cinlerle evlenme inanişine Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde de rastlanmaktadır. Leylâ, İbn Selâm ile evlendirilir. Ancak o, Mecnûn'a olan aşkına ihanet etmek istemez, bu sebeple de muhtemel kendi zamanında yaygın olan cinlerle evlendim yalanını söyler. Leylâ böylece İbn Selâm'ın karşısına hiçbir şekilde boy ölçüşemeyeceği bir rakip koyarak ondan kurtulur. Kendi

⁸ Dem-i vaslunda lutf-ı tâm idüb kıl bûseler in'âm

İder çün h'ânı her bayrâm efendi şahlar yağma (Edirneli Nazmî, 2018: 119)

dünyasına ait olmayan bu kişilere korkuyla karışık saygı duyulduğundan İbn Selâm durumu sorgulamadan kabul eder.

(1756) Gör cân ü tenümde ıztırâbum

Sor hâl-i dilüm eşit cevâbum

(1757) Men mektebe getdüğüm zamânlar

Hıfz-ı sebak etdüğüm zamânlar

(1758) Bir şahs mana görindi nâgâh

Oldum perî olduğundan âgâh

(1759) Cinnîler içinde ol perî-zâd

Ülfet menüm ile kıldı bünyâd

(1760) Her lahza durur mana berâber

Der kim benî Âdem etme hem-ser

(1761) Yohsa kılurem deminde fânî

Bir darb ile hem seni hem anı

....

(1767) Hâlâ ki senünle düşdi bâzâr

Oldun dür-i akdüme hırîdar

(1768) Karşumda hem ol perî durupdur

Gayret kılıcına el urupdur

(1769) Terk et ki bu vasl bîm-i cândur

Hem özüne hem mana ziyândır

(1770) Bir niçe zaman tahammül eyle

Dermân iste tevekkül eyle

(1771) Ola ki müyesser ola maksûd

Senden açıla bu bâb-ı mesdûd

(1772) Kat' ola zebân-ı ta'n-ı düşmen

Hem sen yetesen murâda hem men (Fuzûlî, 2016: 218-219-220)

Canımdaki ve benimdeki ıstırabımı görüp halimi sor ve cevabımı işit. Ben okula gittiğim zamanlar, ders ezberlediğim zaman. Peri olduğunu anladığım bir şahıs bana ansızın göründü. Cinler içinde o peri benimle ahbablık kurdu. Her an benimle beraber durup bana; insanoğullarından eş kılma kendine, yoksa hem seni hem de onu darp ile öldürürüm derdi. Şimdi seninle işimiz oldu, akit incimin alıcısı oldun. Karşımda o peri durup gayret kılıcına el vurmuştur. Bu vuslatı terk et ki can korkusudur, hem kendine hem bana ziyandır. Bir zaman tahammül et, bu derdin dermanını isteyip tevekkül et. Ola ki maksat nasip olur, senden açılır bu kapalı kapı. Düşmanın ayıplama dili kesilir, hem sen murada eresin hem de ben.

Hocalarda muska yaptırmak, suya dua üflemek gibi çareleri olan bu derdin devasını da yine Leylâ bildirip, yükümlülüğünü de İbn Selâm'a yükler. İbn Selâm, çokça dua ve tevekkül ederek ancak bu bağı koparabilecektir.

Ayna, eski Türklerde bu dünya ile öte taraf arasındaki sınırı ifade eden bir sembol, bu dünya hakkında bilgiler veren esrarlı bir nesne olarak tasavvur edilmiştir. Bu nedenle özellikle cin ve peri gibi metafizik âleme ait olduklarını düşündükleri yaratıklarla irtibat kurmak için ya durgun sular ya da aynalar tercih edilmiştir⁹ (Şentürk, 2016: 492).

Yüzün ne âyînedür kim anun safâsından

Olur ana nazer idene nakş-i cân rûşen (Ahmedî: 169)

Yüzün, saflık ve berraklığından ona bakana can suretini aşikâr eden bir aynadır.

Can sözcüğü, hem cin hem de ruh manasına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Bu bağlamıyla sevgilinin parlak ve berrak bir ayna gibi olan yüzünde, can suretinin aşikâr olabileceği söylenmekle aynanın, cin ve peri gibi yaratıklarla irtibatı sağlayan bir nesne olarak tasavvur edildiğine gönderme yapılmaktadır.

Eski Türk inancına göre ayna; şamanın bakıp da kendi ruhunu görebildiği, gelecekte haber verebildiği, ruhlar âlemine açılan bir penceredir. Bu bağlamıyla ayna, bu dünya ve metafizik âlem hakkında bilgiler veren esrarlı bir nesnedir. O, aynı zamanda iblisleri veya kötü ruhları ışık saçarak korkutup kovabilen büyüsel bir objedir. Bu sebeple her iki âlem arasındaki

⁹ Cân gözin açdum ruhı mir'âtine kıldum nazer
Anda gördüm suret-i cânı temâşâ eyledüm (Şentürk, 2016: 492)

iletişimi sağlayan şamanların, olağanüstü özellikler gösteren aynalara sahip olduğu düşünülmüştür. Bütün bu yönleriyle Eski Türkler gece aynaya bakmanın uğursuzluk getireceğine inanmaktadırlar¹⁰ (Sümer, 2017: 1370). Bugün Anadolu’da hâlâ küçük çocukların aynaya bakmasının kutlu sayılmayacağı yönünde inanışlar devam etmektedir.

Bir gece yüz sürsem olmaz mı dedim ol sineye

Nâz ile dedi bakılmaz gecede âyîneye (Bağdâtlı Rûhî: 335)

O sineye bir gece yüz sürsem olmaz mı dedim, naz ile gece aynaya bakılmaz dedi.

Sevgilinin parlak ve beyaz sinesi aynaya teşbih edilmiştir. Bu sineye bir gece yüz sürmek dileyen âşığa ise gece aynaya bakılmayacağı söylenerek, gece aynaya bakmanın uğursuzluk getireceği yönündeki inanışa gönderme yapılmaktadır.

Ruhsârını seyr eylemezüz zîr-i hatunda

Zîrâ ki bakılmaz gece âyîneye cânâ (Başpınar, 2008: 99)

Ey can, ayva tüylerinin altından yüzünü seyretmeyiz zira gece aynaya bakılmaz.

Sevgilinin ayva tüyleri renklerinden dolayı geceye, yüzü de parlaklığı yönüyle aynaya teşbih edilmiştir. Kara tüyler ardından parlak yüzün görünmemesi, gece aynaya bakılmıyor olması şeklinde tasavvur edilmiştir. Beyânî, can sözcüğünü hem cin hem de can/ruh manasına gelecek şekilde tevriyeli kullanarak, ayna olan yüzde canın görünmüyor olduğuyula cin ve perilerin aynada görünmediğine işaret etmektedir.

Dinî inanışlar içerisine yerleşmiş olan mitik halk inanışları da bulunmaktadır. Buna göre Kur’an açık kaldığında onu şeytan okuyacaktır, bu sebeple de asla açık bırakılmamalıdır.

Bî-nikâb olma habîbüm görmesün yüzün rakib

Mushaf açık olıcak dirler anı şeytân okur (Necâtî, 1963: 266)

Peçesiz olma sevgilim rakip yüzünü görmesin, Mushaf açık olacak olursa onu şeytan okur derler.

Yüzün Kur’an’a teşbih edilmesi, Allah’ın tecelligâhı olması yönüyledir. Sevgilinin Allah’ın lütfuyla güzellik bulmuş olan cemâli üzerindeki ayva tüyleri birer ayet olarak tasavvur

¹⁰ Nazar âyîneye nâ-câiz iken şeblerde
‘Aksidir lîk bunun câm-ı leb-â-leblerde (Nâbî, 2020: 332)

Bakma saçı dünında Me’âli yüzine kim
Bakmak geceyle âyîne olmaya revâ (Şentürk, 2016: 492)

edilmiştir. Bu sebeple sevgilinin yüzü Mushaf'a, klasik şiirin olumsuz tipi olan rakip ise şeytana teşbih olunmuştur. Şair, sevgilinin yüzünü açık bırakmayıp peçe takarak esrarı gizlemesi gerektiğini, aksi takdirde rakibin onu okuyacağını, Kur'an açık bırakıldığında şeytanın okuyacağı inancıyla açıklamaktadır.

Kadim zamanlardan beri Kâbe ile ilgili bir rölyefte büyük bir yılanın Kâbe'ye dolandığı bilinmektedir. Zira İslâm öncesi inanışlara göre yeryüzünde Kâbe duvarını saran bir ejderha, gökyüzünde ise Simurg kanatlarını açmış olduğu halde tasavvur edilmiştir. Kible, insanların Kâbe'ye yönelmesi olduğuna göre, klasik şiirde sevgilinin yüzü Kâbe'ye, zülfü de yüzü örtmesi yönüyle Kâbe'nin etrafına dolanmış olan ejderhaya teşbih edilmiştir (Tekin, 2009: 197).

'Aceb midür dolanursa cemâlün çevresin zülfün

Tavâf-ı Ka'be idermiş işitdük ejderhâ kiblem (Necâtî, 1963: 357)

Senin yüzünün etrafını zülfün çevirse şaşılır mı? Zira ejderhanın Kâbe'yi dolandığını işittik.

Sevgilinin yüzü Kâbe'ye, yüzün etrafını saran saçları da ejderhaya teşbih edilerek, İslâm öncesi inanışlarından olan Kâbe'ye büyük bir yılanın dolanmış olduğu hususuna gönderme yapılmaktadır.

Yüzde hâli üzre olduğuna zülfi pîç u tâb

Sanuram kim yüz sürer bin başlu ejder Ka'beye (Hayâlî, 1945: 360)

Yüzündeki beninin üzerinde saçların kıvrım kıvrım olduğunda, bin başlı ejder Kâbe'ye yüz sürer sanırım.

Sevgilinin beni, âşıklarca kutsal kabul edilmek, Kâbe örtüsü gibi siyah olmak ve âşığın kiblegâhı olmak yönüyle Kâbe'ye, saçlarının binlerce teli de bin başlı bir ejderhaya teşbih edilmiştir. Kıvrım kıvrım olan bu saçların yüzdeki benin üzerine dökülmesiyle, eski efsanelerde Kâbe'den ejderhanın çıkması yahut da duvarlarına dolanması şeklindeki tasavvura telmih yapılmaktadır.

Sonuç

Halk inanışları, mitolojik anlatılardan arta kalan motifler etrafında teşekkül etmiş olan inançlardır. Atalardan miras olarak devralınan halk inanışları, büyük ölçüde mitik bir hadiseye dayanmaktadır. Zira halk inanışları, ilkel insanın etrafında olup bitenleri anlamlandırma

çabası içerisinde olduğu karanlık döneminde teşekkül etmeye başlamıştır. Yapılan bir uygulama yahut eylem ile sonrasında gelen hadise arasında bağlantı kurulmuş, buna göre kutlu ya da kutsuz olduğuna karar verilmiştir.

Kökende teşekkül ettiği kültürün öz ruhuyla yoğurulan halk inanışları, bulunduğu toplum yapısı ve mensup olunan dine göre de dönüşebilmektedir. Kozmik unsurlar gibi göğe ait olanlar ile yeraltı ve yere ait olup da İslâmî cila altında yaşayan bir yığın Şamanistik inanışa kutsiyet atfedilerek şifahî olarak yaşatılıp aktarılıyor olması bu durumla ilişkilidir. Renklerin sembolleri, hasta sağaltmadan nazar göçürme ritlerine kadar pagan dönemden kalma inanışların klasik şiire malzeme ediliyor olması klasik şairin kültürel kodlarına taşıdığı öz malzemeden de istifade ediyor olduğunu göstermektedir. Klasik şiirdeki eski Türk mit ve ritlerin tespitiyle klasik şairin -her ne kadar hazır malzemeyi kullanıyor olduğu düşünülse de- şiirini kendi kültürünün öz ruhuyla da yoğuruyor olduğu ortaya konmuştur.

Klasik şiire malzeme olmuş halk inanışlarının mitik kökenin tespit edilmesiyle, klasik şiir içerisindeki örtük Türk mitolojisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Halk inanışlarının mitik arka planı ile klasik şiirin teşekkül etmeye başladığı dönemden öncesi arasında köprü kurularak; klasik şiirin sınırlı muhteva yapısının yanında şairin, kendi kültürel kodlarında taşıdığı milli malzemeden de istifade ediyor olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

Ahmedî. *Ahmedî Divanı*. (haz. Yaşar Akdoğan). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Ahmet Paşa (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. (haz. Ali Nihat Tarlan). Ankara: Akçağ Yayınları.

Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî (2017). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Divanı*. (haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Bağdatlı Ruhî. *Bağdatlı Ruhî Divanı*. <https://ia902809.us.archive.org> (E.T. 28.3.2021)

BAŞPINAR, Fatih (2008). “17. Yüzyıl şairlerinden Beyânî'nin Dîvân'ı (inceleme-tenkitli-metin)”, Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

BAYAT, Fuzuli (2016). *Mitten tarihe sözden yazıya Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BORATAV, Pertev Naili (2016). *Türk Mitolojisi (Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi) Bütün Eserleri -I-*. Ankara: Bilgesu Yayınları.

ÇİĞ, Muazzez İlmiye (2018). *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Edirneli Nazmî (2018). *Edirneli Nazmî Divanı*. (haz. Sibel Üst). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Emrî. *Emrî Divanı*. (haz. Mehmet A. Yekta Saraç). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Fatih Sultan Mehmet. *Avnî Divanı*. (haz. Muhammed Nur Doğan). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Fuzûlî (2014). *Fuzûlî Türkçe Divanı*. (haz. İsmail Parlatır). Ankara: Akçağ Yayınları.

Fuzûlî (2016). *Leylâ vü Mecnûn*. (haz. Hüseyin Ayan). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Hayâlî Bey (1945). *Hayâlî Bey Divanı*. (haz. Ali Nihat Tarlan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

İNAN, Abdülkadir (2002). “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.III. s. 700-715.

İNAN, Abdülkadir (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm -Materyaller ve Araştırmalar-*. Ankara: TTK Yayınları.

Necâtî Beg (1963). *Necâtî Beg Divanı*. (haz. Ali Nihat Tarlan). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Nefî Ömer Efendi (2018). *Nefî Divanı*. (haz. Metin Akkuş). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Karamanlı Aynî (2020). *Karamanlı Aynî Divanı*. (haz. Ahmet Mermer). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

LEVEND, Ağâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı –Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar-*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Osman Nevres (2020). *Osman Nevres Divanı*. (haz. Bayram Ali Kaya). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

ÖGEL, Bahaeddin (2010). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) I-II*. Ankara: TTK. Basımevi.

ROUX, Jean Paul (2015). *Eski Türk Mitolojisi*. (çev. Musa Yaşar Sağlam). Ankara: BilgeSu

SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2017). *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*. İstanbul: Hiperyayın.

Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ (2017). *Süheylî Divanı*. (haz. M. Esat Harmancı). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

SÜMER, Necati (2017). “Mitolojik ve Dinsel Bir Sembol Olarak Ayna”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 52, s. 1367-1375.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. İstanbul: OSEDAM.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*. İstanbul: OSEDAM.

Şeyh Gâlib (2010). *Hüsn ü Aşk*. (haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Şeyhülislâm Yahya. *Şeyhülislâm Yayha Divanı*. (haz. Hasan Kavruk). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

USLU, Bahattin (2017). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

USTA, İbrahim (2019). *İslâm Öncesi Arap Mitolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Tacizâde Câfer Çelebi (2018) *Tacizâde Câfer Çelebi Divanı*. (haz. İsmail E. Erünsal). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

TEKİN, Gönül (2009). “Divan Edebiyatındaki Bazı Motiflerin Mitolojik Kökenleri”, *Journal Of Turkish Studies- Türklük Bilgisi Araştırmaları*; S. 33 s. 181-200.

YILDIRIM, Nimet (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yunus Emre (1990). *Yunus Emre Divanı*. (haz. Mustafa Tatçı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.